

Jeugdrecht en jeugdbescherming

DD 2018/56

a. **Juridisch-organisatorisch aspect**

RSJ-advies over samenplaatsing jongeren op strafrechtelijke en civielrechtelijke titel

Jongeren kunnen in Nederland gesloten geplaatst worden in justitiële jeugdinrichtingen, jeugdzorgplus instellingen en instellingen voor Jeugd-GGZ. Sinds 2008 kunnen jongeren op civielrechtelijke (gesloten jeugdzorg) en strafrechtelijke titel niet meer worden 'samengeplaatst' in dezelfde justitiële jeugdinrichtingen en zijn jeugdzorgplus instellingen geïntroduceerd. In 2015 bracht de RSJ over een deel van deze jongeren al een advies uit – 'Gekanteld perspectief' – waarin het voorstellen deed voor een ander stelsel van vrijheidsbeneming van jongeren met een strafrechtelijke titel. In het RSJ-advies uit februari 2018, dat is uitgebracht naar aanleiding van een verzoek vanuit de Ministeries van Justitie en Veiligheid en Volksgezondheid, Welzijn en Sport, worden de mogelijkheden onderzocht tot – opnieuw – samenplaatsing van jeugdigen met een strafrechtelijke en civielrechtelijke titel, in het kader van het beleidsprogramma Verkenning Invulling Vrijheidsbeneming Justitiële Jeugd. De wens bestaat namelijk om deze jongeren in kleinschalige regionale voorzieningen te plaatsen. De problematiek van jongeren zou bij de plaatsing leidend moeten zijn en niet de juridische titel, wat zou betekenen dat jongeren op civiele en strafrechtelijke titel bij elkaar geplaatst zouden kunnen worden als zij dezelfde onderliggende problematiek hebben. Het voordeel van een dergelijke kleinschalige voorziening is dat jongeren op die manier dicht bij het ouderlijk huis verblijven en er zodoende een beroep kan worden gedaan op de inzet van ouders en

het sociale netwerk gedurende de begeleiding en de behandeling van de gesloten geplaatste jongere. In het kader van dit advies hanteert de RSJ de regel dat de psychosociale problematiek van de jongere leidend is voor het bepalen van de benodigde behandeling en beveiliging. Dit heeft tot gevolg dat bij elke jongere, vóór plaatsing, een uitgebreide screening en diagnostiek noodzakelijk is. Een dergelijke samenplaatsing kan echter tot bezwaren leiden en om die reden moet er bij de besluitvorming over de plaatsing een aantal aspecten in acht te worden genomen, o.a. de grote verschillen in leeftijd, problematiek en ontwikkeling van de jongeren en de relatie dader-slachtoffer. De RSJ benadrukt dat de kleinschalige gesloten voorzieningen waar zowel jongeren met een strafrechtelijke als civielrechtelijke titel geplaatst zouden moeten worden, geen elementen van straf uit mogen stralen, dat het beveiligingsniveau beperkt moet zijn en dat behandeling voorop moet worden gesteld (bron: RSJ, *Meer maatwerk bij gedwongen opname*, 2018).

Jeugdwet evaluatie

Op 1 januari 2015 is de Jeugdwet in werking getreden, die tot doel had om het jeugd-stelsel te vereenvoudigen en efficiënter en effectiever te maken. In januari 2018, drie jaar later, verscheen de eerste (tussen) evaluatie van de Jeugdwet. Onderzocht is hoe de Jeugdwet in de praktijk wordt uitgevoerd en of de resultaten zich richting de beoogde doelen van de wet bewegen. Ook is onderzocht of de Jeugdwet een doelmatig wettelijk kader biedt en of aanpassing van de wet nodig is. Er zijn vier deelstudies verricht: de eerste deelstudie richtte zich op juridische knelpunten die af te leiden zijn uit juridische literatuur en jurisprudentie; in de andere drie deelstudies is empirisch onderzoek verricht naar het perspectief van gemeenten, cliënten en zorglandschap (inclusief het veiligheidsdomein, o.m. Veilig Thuis, jeugdbescherming en -reclassering). Uit de evaluatie blijkt dat de veranderingen sinds de invoering van de Jeugdwet vooral

te kenmerken zijn als transitie; de gewenste transformatie, gericht op de realisatie van de doelen van de wet, moet nog grotendeels vorm krijgen. Gezinnen die jeugdhulp het hardst nodig hebben, hebben de grootste moeite om hun weg te vinden naar en in de jeugdhulp, zo blijkt uit ervaringen met cliënten. Veel ouders hebben kritiek op de toegang tot jeugdhulp, terwijl de meeste gemeenten juist positief zijn over de toegang.

Ook blijkt dat de rechtsbescherming bij jeugdhulp voor cliënten nog tekort schiet. Verschillende rechtswaarborgen voor betrokkenen bij jeugdhulp, zoals betrokken worden bij beslissingen over jeugdhulp, het krijgen van een verleningsbesluit voor jeugdhulp en het instellen van bezwaar en beroep tegen een beslissing over het al dan niet verlenen van jeugdhulp worden in de praktijk nog niet uitgevoerd zoals ze zijn bedoeld. Beschikkingen worden niet altijd afgegeven door gemeenten, wat op grond van de wet wel zou moeten, en de motivering en zorgvuldigheid van de besluiten en de deskundigheid van degenen die de besluiten nemen, zijn niet altijd op orde. Tevens is in de praktijk een fase van 'preventieve jeugdbescherming', ook wel 'drang' genoemd, ontstaan, zonder dat dit wettelijk is geregeld. Betrokkenen kunnen deze drang ervaren als 'dwang', zonder dat zij de vereiste wettelijke rechtswaarborgen hebben. Op dit punt is verbetering noodzakelijk. De uitvoering van 'drang'-trajecten in het schemergebied tussen vrijwilligheid en dwang (jeugdbescherming) door de jeugdbeschermingsorganisaties leidt tot rolonduidelijkheid en is onwenselijk. Ook is aandacht nodig voor het feit dat de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen voor jeugdigen in een residentiële, niet-gesloten accommodatie niet is toegestaan. Voor vrijheidsbeperkingen bij gesloten jeugdhulp en privacyregels voor gegevensuitwisseling geldt dat een herbezinning op de huidige regelingen wenselijk is. De vrijheidsbeperkingen bij gesloten jeugdzorg zijn namelijk met minder waarborgen omkleed in ver-

gelijking met vrijheidsbeperking in justitiële jeugdinstellingen. De spanning tussen gegevensuitwisseling en het recht op privacy bemoeilijken de samenwerking en samenhang in de jeugdhulp. De inzet van hulpverlening in gedwongen kader (jeugdbescherming en jeugdreclassering) en de toepassing van de Jeugdwet daarbij vraagt ook om extra aandacht. Voor de Rijksoverheid (als verantwoordelijke voor het gehele jeugdstelsel) gelden extra eisen voor deze vormen van hulpverlening op grond van internationale bepalingen. Dit geeft spanning in een gedecentraliseerd stelsel. Jeugdbeschermings- en jeugdreclasseringsorganisaties zijn van gemeenten afhankelijk maar moeten gemeenten ook aanspreken als zij tekortschieten in hun verantwoordelijkheid om passende zorg te garanderen. Dit kan leiden tot een rolconflict. Ook het systeem van certificering van deze organisaties heeft kwetsbaarheden en kan er toe leiden dat jeugdigen en hun ouders of verzorgers te maken krijgen met discontinuïteit in de hulpverlening (bron: R. Friele, M.R. Bruning e.a., *Eerste evaluatie Jeugdwet – na de transitie nu de transformatie*, ZonMW januari 2018).

Actieplan Zorg voor de Jeugd

Op 16 april 2018 hebben Minister De Jonge van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en Minister Dekker voor Rechtsbescherming, mede namens de minister voor Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media, een nieuw programma Zorg voor de Jeugd gepresenteerd. Hiermee geven zij ook hun beleidsreactie op de tussenevaluatie van de Jeugdwet die in april 2018 is gepresenteerd. In het actieplan zijn zes concrete doelen geformuleerd:

1. betere toegang tot jeugdhulp voor kinderen en gezinnen;
2. meer kinderen zo thuis mogelijk laten opgroeien;
3. alle kinderen de kans bieden zich optimaal te ontwikkelen;
4. kwetsbare jongeren beter op weg helpen zelfstandig te worden;

5. jeugdigen beter beschermen als hun ontwikkeling gevaar loopt;
6. investeren in vakmanschap van jeugdprofessionals.

Het doel van het beleidsprogramma is de jeugdhulp, jeugdbescherming en jeugd-reclassering merkbaar en meetbaar steeds beter te maken voor kinderen, jongeren en gezinnen, zodat ze op tijd passende hulp ontvangen. Daarom moeten kinderen, jongeren en gezinnen beter worden ondersteund tijdens de levensloop van het kind (thuis, uitwonend, op school en bij 18 jaar) en wordt geïnvesteerd in het vakmanschap van jeugdprofessionals.

Het programma tracht allereerst een betere toegang tot jeugdhulp voor kinderen en gezinnen te bewerkstelligen, bijvoorbeeld door extra helderheid te creëren over de hulp die wordt aangeboden en op welke wijze daarop aanspraak kan worden gemaakt. Het tweede doel – kinderen zo thuis mogelijk laten opgroeien – kan bijvoorbeeld worden gerealiseerd door meer pleegouders te werven, het aantal plaatsingen in accommodaties voor gesloten jeugdhulp te verminderen. Hierbij wordt onderstreept dat in elk geval jongeren geen plaatsing in een isoleercel meer zouden mogen ervaren en dat daarom de wettelijke bepaling om jongeren tijdens een plaatsing in een accommodatie voor gesloten jeugdhulp in een afzonderingsruimte te plaatsen, wordt geschrapt. Ten derde moet alle kinderen de kans geboden worden zich optimaal te ontwikkelen, bijvoorbeeld door jeugdhulpregio's samen te laten werken en zo meer flexibele onderwijs-zorgarrangementen te creëren en er voor te zorgen dat in 2020 geen enkel kind langer dan 3 maanden thuis zit zonder passend aanbod uit het onderwijs, de zorg of beide. Ten vierde wordt beoogd jongeren op weg te helpen naar zelfstandigheid, bijvoorbeeld door de leeftijdsgrens van pleegzorg te verhogen naar 21 jaar en met de betrokken jongeren een toekomstplan op te stellen, om zo een soepele transitie te realiseren. Het Rijk, de Vereniging van

Nederlandse Gemeenten en Jeugdzorg Nederland hebben afgesproken dat jongeren vanaf 1 juli 2018 niet langer tot hun 18de, maar tot hun 21ste levensjaar in hun pleeggezin mogen blijven. Pleegzorg stopt derhalve niet langer na het 18de levensjaar, maar loopt automatisch door tot het 21ste levensjaar, tenzij de jongere zich hiertegen verzet. Ten vijfde heeft het programma tot doel jeugdigen beter te beschermen in die gevallen dat hun ontwikkeling gevaar loopt, bijvoorbeeld door onveilige situaties met lokale teams aan te pakken, de jeugdbeschermingsketen in te korten en ouders en kinderen in de besluitvorming te betrekken, zodat goed onderbouwde besluiten kunnen worden genomen overeenkomstig het actieplan waarheidsvinding dat ook in het voorjaar van 2018 is gepresenteerd. Het zesde actiepunt ten slotte kan worden gerealiseerd door bijvoorbeeld jeugdprofessionals de mogelijkheid te bieden hun vakmanschap verder te ontwikkelen en te zorgen voor een blijvend passend en goed op de praktijk aansluitend curriculum voor huidige en toekomstige jeugdprofessionals (bron: Min. VWS (16 april 2018)).

Rotterdams systeem van drang moet aangepast

De gemeentelijke kinderombudsman van Rotterdam heeft in haar rapport 'Is er nog een plekje vrij?' van 26 februari 2018 de zorgen over de rechtspositie van jeugdigen en gezinnen bij de toepassing van drang, die uit de eerste evaluatie van de Jeugdwet blijken, bevestigd. In Rotterdam werd in 2016 meer dan 250 keer besloten tot een drangtraject. Uit interviews met cliënten blijkt dat ongeveer de helft geen onwenselijke druk ervaart, maar dat ongeveer een even groot deel wel degelijk onwenselijke druk heeft ervaren en dit vervelend vond. De Rotterdamse kinderombudsman noemt verschillende voorbeelden: geforceerde uithuisplaatsingen, contactverbod met kinderen en urinecontroles die aan ouders werden opgelegd. Zij geeft aan dergelijke dreigementen ongepast en contraproductief.

tief te vinden, aangezien het om ingrijpende maatregelen gaat waarbij het de betrokkenen ontbreekt aan rechtsbescherming. Ook blijkt dat ouders niet worden betrokken bij het overleg van een jeugdbeschermings-tafel (Rotterdam) en dat ouders de gang van zaken bij drang onduidelijk vinden. In de reactie op het onderzoek heeft de gemeente Rotterdam verklaard een pilot te starten om te bezien hoe de deelname van ouders en kinderen aan het Jeugdbeschermingsplein het beste vorm gegeven kan worden (bron: Kinderombudsman Rotterdam, *Is er nog een plekje vrij?*, 26 februari 2018).

Stijgend gebruik van jeugdhulp

Uit cijfers van het CBS blijkt dat er sinds het invoeren van de Jeugdwet een stijgende trend te herkennen is wat betreft het totaal aantal kinderen dat jeugdhulp heeft ontvangen – van 366.000 kinderen in 2015 naar ruim 405.000 kinderen in 2017. De groei kan vooral worden verklaard door de hulp die wordt geboden door wijk- of buurtteams van de gemeenten; deze is gestegen van 36.500 gevallen in 2015 naar 82.000 gevallen in 2017, oftewel een procentuele toename van bijna 125%. Het beroep dat wordt gedaan op jeugdhulp is redelijk gelijk gebleven – met 380.000 jongeren die jeugdzorg ontvingen in 2011 naar 393.000 jongeren in 2016. Gemiddeld gezien ontvangt ongeveer 11% van de jongeren enige vorm jeugdzorg – een percentage dat sinds 2011 vrijwel onveranderd is gebleven. Het aantal jongeren met jeugdhulp met verblijf nam toe (van 40,5 duizend in 2015 naar 46,3 duizend in 2017). Uit de cijfers van het CBS is verder gebleken dat steeds minder jongeren te maken krijgen met jeugdbescherming en -reclassering. Het aantal onder toezicht gestelde kinderen is gedaald van 33.000 in 2015 naar 29.000 kinderen in 2017 respectievelijk van 11.000 bij de reclassering lopende kinderen in 2015 naar een aantal van 10.000 kinderen in 2017. Het aantal voogdijen is in dezelfde periode toegenomen van 10.700 naar 11.600 kinderen (bron: CBS 30 april 2018).

Nieuw actieplan aanpak kindermishandeling

Het op 25 april 2018 gepresenteerde actieprogramma 'Geweld hoort nergens thuis' is het resultaat van de inspanningen van minister De Jonge (VWS) en minister Dekker (Rechtsbescherming) die met de gemeenten de strijd zijn aangegaan tegen huiselijk geweld en kindermishandeling. In essentie heeft het actieprogramma tot doel huiselijk geweld en kindermishandeling te stoppen, terug te dringen en de schade ervan te beperken en zo de cirkel van geweld en de overdracht van generatie op generatie, te doorbreken. Ter realisatie van dit doel is het programma opgebouwd langs drie actielijnen. Ten eerste moet geweld eerder en beter in beeld worden gebracht, wat bijvoorbeeld de duur van het geweld kan verkorten en het op effectieve wijze verschaffen van hulp aan het slachtoffer en diens omgeving kan stimuleren. In het actieplan wordt daarom een beroep gedaan op alle omstanders en hun (morele) plicht om huiselijk geweld en kindermishandeling te melden, aangezien elke melding het verschil kan maken voor het slachtoffer. Hiervoor moet huiselijk geweld en kindermishandeling bespreekbaar worden gemaakt, bijvoorbeeld door het starten van publiekscampagnes gericht op omstanders, het verschaffen van trainingen over het signaleren van geweld en een betere interactie met Veilig Thuis. Ten tweede moet geweld zo snel mogelijk worden gestopt en moet de veiligheid op duurzame wijze worden hersteld; dit kan bijvoorbeeld worden gerealiseerd door het bieden van samenhangende hulp, het passend aanpakken van plegers en het bieden van steun of hulp die bijdraagt aan het herstel en de veerkracht van slachtoffers. Dit vergt echter wel een multidisciplinaire en systeemgerichte aanpak van geweld, die is gericht op het houden van traumascreenings en het bieden van passende hulp en ondersteuning. Ook moeten plegers strenger worden aangepakt, bijvoorbeeld via het strafrecht als de strafbare feiten bewezen verklaard kunnen worden. Ten slotte moe-

ten scholen sneller worden geïnformeerd over het gesignaleerde geweld en moet de opvang voor slachtoffers van huiselijk geweld worden verbeterd. Als derde en laatste actielijn wordt speciale aandacht gevraagd voor een aantal specifieke doelgroepen met specifieke problemen – zoals slachtoffers van loverboys, seksuele mishandeling of ouderenmishandeling – die het programma probeert te ondervangen met een extra acties. Deze lopen uiteen van het beter uitrusten van professionals om signalen van geweld en uitbuiting te herkennen tot aan het doen van onderzoek naar de effectiviteit van interventies en het bieden van opvang voor kinderen die zich in kwetsbare opvoedsituaties bevinden (bron: Min. VWS (25 april 2018)).

Gesloten jeugdhulp voor slachtoffers van loverboys

Uit een gezamenlijk rapport van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen en het CBS van 26 juni 2018 blijkt dat meisjes die hulp ontvangen vanwege seksueel geweld regelmatig op een gesloten afdeling van een jeugdhulpinstelling (gesloten jeugdhulp) geplaatst worden. Het gezamenlijke onderzoek had als doel om een betrouwbaar landelijk beeld te schetsen van de aard en omvang van slachtofferschap van seksueel geweld tegen kinderen. De Nationaal Rapporteur heeft een patroon vastgesteld waarin ‘hands-on’ seksueel geweld is afgenomen ten opzichte van de jaren 2010 en 2012. Het onderzoek houdt echter geen rekening met het nieuwe digitale verschijnsel van ‘hands-off’ seksueel misbruik, hetgeen op basis van ander onderzoek lijkt te zijn gestegen met 20% in 2016.

Het rapport geeft inzicht in het aantal kinderen in de gesloten jeugdhulp dat deze hulp ontvangt naar aanleiding van seksueel geweld. Ruim een op de tien meisjes die hulp krijgen na misbruik is geplaatst op een gesloten afdeling. In de gesloten jeugdhulp is 85 procent van alle meisjes slachtoffer van seksueel geweld. Dit is aanzienlijk

meer dan bij jongens: in 2016 ging het om 680 meisjes tegenover 20 jongens. Meisjes krijgen gemiddeld ook vaker zwaardere vormen van jeugdhulp dan jongens. 40% van alle jongeren die in 2016 in de gesloten jeugdhulp werden geplaatst, ontvingen daar hulp naar aanleiding van seksueel geweld. Slachtoffers van seksueel geweld worden ruim twintig keer vaker in de gesloten jeugdhulp geplaatst dan niet-slachtoffers en meer specifiek worden meisjesslachtoffers elf keer zo vaak gesloten geplaatst als jongensslachtoffers. Hoewel het gaat om een ernstige vorm van kindermishandeling, moet men volgens de Nationaal Rapporteur kritisch blijven kijken naar de voornoemde cijfers, met in het bijzonder de grote aantallen gesloten plaatsing en de oververtegenwoordiging van meisjesslachtoffers binnen die gesloten jeugdhulpinstellingen.

Nationaal Rapporteur Bolhaar concludeert dat er enerzijds op het gebied van dataverzameling behoefte bestaat aan goede monitoring en het bovendien voor jeugdhulp van belang is dat essentiële gegevens worden geregistreerd, zodat de kwaliteit van die gegevens op validiteit en betrouwbaarheid kan worden gecontroleerd. Ook komt de Nationaal Rapporteur tot de conclusie dat nader onderzoek nodig is naar het online slachtofferschap van seksueel geweld tegen kinderen, de redenen tot plaatsing van minderjarige slachtoffers van seksueel geweld in gesloten jeugdhulp en onderzoek naar de toeleiding van jongens naar jeugdhulp voor seksueel geweld (bron: Slachtoffermonitor seksueel geweld tegen kinderen 2018).

Advies RVS 18-plussers en jeugdzorg

De Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) bracht in juni 2018 een advies uit dat was gericht aan de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Het advies draaide in de kern om de aanbeveling tot het wijzigen van de leeftijdsgrens met betrekking tot de jeugdhulpplicht van gemeenten, die zo snel mogelijk gewijzigd zou moeten van 18 naar 21 jaar en met een mo-

gelijke uitloop tot 23 jaar. Volgens de RVS is de leeftijdsgrens van 18 jaar niet langer houdbaar vanwege het feit dat kwetsbare jongeren in ontwikkeling zijn en sommige van hen ook ná het 18e levensjaar behoefte hebben aan jeugdhulp. In haar advies signaleert de RVS als eerste obstakel dat bepaalde leeftijdsgrenzen niet goed aansluiten bij de kenmerken en situaties van individuele jongeren, waardoor zij niet de passende zorg, ondersteuning of begeleiding krijgen. Daarnaast wordt de abrupte overgang van jongeren die van de ene naar de andere wet of voorziening overgaan, als tweede obstakel gezien. Jongeren zijn namelijk gebaat bij een geleidelijke overgang en een warme overdracht, hetgeen moeilijk is te realiseren met strikte leeftijdsgrenzen. De jeugdhulp die geboden wordt, laat te wensen over en dit is voor de RVS een derde obstakel, omdat het aanbod van zorg en ondersteuning vaak niet goed aansluit op de belevingswereld van de betrokken jongeren, met onvoldoende of zelfs contraproductieve effecten tot gevolg. Sommige jongeren zien daarnaast niet in dat de beschikbare hulp noodzakelijk is of hebben twijfels over de effectiviteit hiervan, waardoor zij nalaten een voorziening aan te vragen. Het vierde en laatste obstakel dat de RVS signaleert, is financieel van aard en houdt in dat innovatie en preventie 'over de grenzen' van domeinen heen weinig kans krijgen vanwege een gebrek aan financiële prikkels en beperkte budgetten. De RVS adviseert onder meer tot het verhogen van de leeftijdsgrens naar 21 jaar – met de mogelijkheid tot uitloop naar 23 jaar – en het inzetten van zorg en ondersteuning gekoppeld aan het bereiken van bepaalde levensdoelen en niet tot aan het bereiken van bepaalde leeftijden, zodat maatwerk kan worden geboden. Ten slotte is de RVS van mening dat gemeenten en aanbieders een gevarieerder aanbod moeten ontwikkelen waardoor jongeren meer gemotiveerd en betrokken raken (bron: RVS 2018).

Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling aangepast

De meldcode Huiselijk geweld en kindermishandeling zal per 1 januari 2019 worden aangepast. Als er vermoedens zijn van acute en structurele onveiligheid, zullen professionals bij Veilig Thuis moeten (en niet langer: mogen) melden. Melden is in die situaties noodzakelijk. Verder zullen professionals moeten afwegen of zelf hulp verlenen of organiseren mogelijk is (is de professional in staat om effectieve/passende hulp te bieden of te organiseren? Werken de betrokkenen mee aan de geboden of georganiseerde hulp? Leidt de hulp tot duurzame veiligheid?). De afwegingskaders waarmee bepaald kan worden of sprake is van acute en structurele onveiligheid, zijn door de beroepsgroepen die vallen onder de meldcode zelf opgesteld. Hiertoe is een Toolkit Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling ontwikkeld om organisaties te helpen bij de invoering van de herziene meldcode. Zie bijvoorbeeld het afwegingskader dat is ontwikkeld door de KNMG (KNMG-meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld). (bron: *Staatsblad* 2017, 291; Rijksoverheid.nl).

Scheiden... en de kinderen dan?

De rapportage 'Scheiden... en de kinderen dan?' is het product van een opdracht die André Rouvoet kreeg van minister Stef Blok van Justitie en Veiligheid (JenV) en staatssecretaris Martin van Rijn van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) als vervolg op de 'Divorce Challenge' en strekt tot het geven van concrete actielijnen en oplossingsrichtingen die kinderen tegen echtscheidingsschade moet behoeden. De rapportage wil voorkomen dat kinderen nadelige gevolgen zullen ondervinden als gevolg van de echtscheidingen, dat er onnodig beslag wordt gelegd op de rechtspraak en dat andere ongewenste maatschappelijke gevolgen worden voorkomen. De kernboodschap van het verslag is onder te verdelen in een drietal lijnen. Volgens de algemeen-publieke lijn moet men, ondanks de

volledige erkenning van de verantwoordelijkheid van de scheidende ouders, niet wegkijken wanneer mensen met kinderen gaan scheiden. Bovendien staan scheidende ouders wegwijzers, hulp en ondersteuning en een sociaal netwerk van professionals ter beschikking, waarop zij dan ook aanspraak moeten maken. Verder zijn campagnes die gericht zijn op bewustwording van de negatieve gevolgen van echtscheidingen op kinderen in dit opzicht van belang. Volgens de lokale lijn moeten scheidende partners en kinderen vanuit het gemeentelijk scheidingsloket begeleid worden naar de nieuwe situatie, met daarbij de nadruk op het belang en de positie van het kind in deze transitie. De institutionele lijn vergt dat het huidige 'toernooimodel' wordt vervangen door een alternatief scheidingsmodel die de-escalierend en oplossingsgericht van aard is en hand in hand gaat met het gemeentelijke en hulpverleningsdomein. Ten slotte is vereist dat het kind gedurende de scheiding in blijvend contact blijft met zijn of haar ouders, omdat dit in het belang van zijn of haar ontwikkeling is. Op 9 mei 2018 heeft het kabinet op het verslag gereageerd door expliciet te onderschrijven dat het niet de taak van de overheid is om de problemen omtrent de scheiding van partners over te nemen, maar om zowel henzelf als hun omgeving te begeleiden naar de nieuwe situatie. Hierbij benadrukt het kabinet dat kinderen verantwoordelijkheid met zich meebrengen en dat men wel van een partner kan scheiden, maar niet van ouderschap. De ambitie onder het kabinet om zo min mogelijk kinderen de dupe te laten worden van de scheiding van hun ouders is stevig en om dit waar te maken zijn in het regeerakkoord middelen vrijgemaakt – 2 miljoen voor 2018 en 3 miljoen voor 2019 (bron: Actieplan Andre Rouvoet van 22 februari 2018 en kabinetsreactie (*Kamerstukken II 2017/18, 33836, 25*)).

Kinderombudsman: Nederland moet kinderen in IS-gebied beschermen

Premier Mark Rutte heeft in het voorjaar van 2018 te kennen gegeven dat het kabinet niet van plan is kinderen met een Nederlandse achtergrond – veelal kinderen met een Nederlandse nationaliteit of die hierop aanspraak kunnen maken – uit IS-gebied terug te halen naar Nederland. Dit blijkt evenzeer uit de woorden van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid die het standpunt van het kabinet herhaalt door te stellen dat er geen actief terugkeerbeleid wordt gehanteerd. Een positie die in de ogen van de Nationale Kinderombudsman wringt met het Kinderrechtenverdrag, waaruit blijkt dat een overheid de taak heeft om kinderen te beschermen als ouders nalaten deze primaire verantwoordelijkheid voor de zorg over het kind op zich te nemen. Het kabinet legt de verantwoordelijkheid bij de uitgereisde ouders – veelal de weduwen – om met het kind een Nederlandse post te bereiken en de terugkeer naar Nederland in werking te zetten. Uit diverse bronnen is volgens de Kinderombudsvrouw echter vernomen dat dit praktisch onmogelijk is vanwege het feit dat deze vrouwen met hun kinderen in beveiligde kampen 'vast' zitten. Zij benadrukt in het uitgebrachte standpunt het feit dat deze kinderen in IS-gebied bovenal slachtoffers zijn. De verschillende rapporten die zijn uitgebracht omtrent de levensstandaarden in deze kampen in IS-gebied nopen tot de onmiddellijke terugkeer van deze jongens en meisjes naar Nederland, zodat zij hier de bescherming en zorg kunnen krijgen om verdere scheefgroei in hun ontwikkeling af te wenden en te voorkomen. De uiteindelijke belangenafweging is toebedeeld aan de Nederlandse staat. Enerzijds moet het ontwikkelingsbelang van de kinderen in acht worden genomen en de noodzaak dat zij ter voorkoming van verdere scheefgroei zo snel mogelijk naar Nederland moeten terugkeren en anderzijds bestaat er het belang van de maatschappij om de binnenlandse

veiligheid te waarborgen. Voor de Kinderombudsvrouw is in de afweging doorslaggevend dat mogelijke dreigingsrisico's kunnen worden verminderd of afgewend door kinderen de behandeling te geven die nodig is om scheefgroei in hun ontwikkeling af te wenden. Bovendien resteert altijd nog de mogelijkheid om minderjarigen die hebben meegedaan in de strijd, via het strafrecht en het jeugdbeschermingsrecht te behandelen of om hun ouders via het strafrecht te vervolgen (bron: Kinderombudsman 2018).

M.R. Bruning

b. **Sociaal-wetenschappelijk aspect**

Uithuisplaatsingen en de transitie naar de volwassenheid – Uitkomsten, oorzaken en ervaringen

In Nederland worden jaarlijks ruim 35.000 kinderen uit huis geplaatst. Deze kinderen ontvangen pleegzorg of verblijven in gezinshuizen, behandelgroepen of gesloten in een JeugdzorgPlus instelling (<https://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=82968ned&D1=8-12&D2=0&D3=a&HDR=G2,G1&STB=T&VW=T>). Vorig jaar leidden de CBS cijfers over 'jeugdhulp met verblijf', zoals uithuisplaatsingen genoemd worden, tot Kamervragen (www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2017/06/08/beantwoording-kamervragen-over-bericht-dat-meer-kinderen-residentiële-geplaatst-worden-in-plaats-van-in-een-pleeggezin). Aanleiding was een toename van het aantal uithuisplaatsingen en van residentiële plaatsingen in het bijzonder. Deze laatste toename lijkt te duiden op een ontwikkeling die haaks staat op de bedoelde effecten van de Jeugdwet. Hierin is een amendement aangenomen (*Kamersstukken II 2013/14*, 33684, 80) dat bepaalt dat kinderen die niet meer bij de eigen ouders kunnen wonen indien redelijkerwijs mogelijk, bij een pleegouder of in een gezinshuis moeten worden geplaatst, tenzij dit aantoonbaar niet in het belang is van de

jeugdige. Met dit amendement wordt nastreefend dat ook kinderen die niet bij hun ouders kunnen opgroeien, wel in een gezin kunnen opgroeien.

Uithuisplaatsingen kunnen er niet alleen toe leiden dat kinderen niet in een gezin kunnen opgroeien, maar worden ook in verband gebracht met negatieve uitkomsten op verschillende domeinen, zoals gezondheid, welzijn, sociale relaties, opleiding, opvoedvaardigheden, en criminaliteit, en moeilijke transitie naar de volwassenheid. Onderzoek naar de uitkomsten van uithuisplaatsing in de volwassenheid is echter relatief schaars en heeft vaak een retrospectieve opzet, wat betekent dat het welzijn, functioneren en gebeurtenissen in de kindertijd gemeten worden als mensen volwassen zijn. Hierdoor kan niet vastgesteld worden in hoeverre beperkingen in het functioneren het gevolg zijn van de uithuisplaatsing, of van andere negatieve gebeurtenissen in de kindertijd. Om onderzoek op dit gebied te stimuleren initieerden Janna Verbruggen (*Cardiff University, UK*), Victor van der Geest (*Vrije Universiteit Amsterdam*) en Catrien Bijleveld (*Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving en Vrije Universiteit Amsterdam*) een *Special Issue* van het tijdschrift *Longitudinal and Life Course Studies*, getiteld *Outcomes of children raised in out-of-home care* (2018). Dit *Special Issue* volgde op eerdere *Special Issues* van *Children and Youth Service Review* in 2011 (*Young People's Transitions from Care to Adulthood*) en van *Australian Social Work* in 2014 (*Young People Transitioning from Out-of-Home Care: An Issue of Social Justice*) en een boek van Mendes en Show (2016) over de ontwikkeling van jonge mensen na verblijf in de residentiële zorg. Het *Special Issue* van Verbruggen, van der Geest en Bijleveld waarover deze bijdrage in *Delikt en Delinquent* gaat, is bedoeld om onderzoek uit verschillende disciplines en landen naar de ervaringen van mannen en vrouwen die als kind uit huis geplaatst zijn bij elkaar te brengen. Hiermee beogen de editors 1) meer zicht te krijgen op de volwassen uit-

komsten van verblijf bij pleegouders of in een residentiële instelling, 2) verder te onderzoeken waaraan de vaak slechtere uitkomsten toegeschreven kunnen worden, en 3) in kaart te brengen hoe de levensloop na het beëindigen van het verblijf gekenmerkt wordt, welke obstakels er ervaren worden en hoe teruggekeken wordt op de tijd van uithuisplaatsing. De *Special Issue* bestaat uit verschillende kwantitatieve studies die zich richten op de eerste twee doelen, en uit kwalitatieve studies gericht op het derde doel. Na het beschrijven van deze studies sluiten we af met een conclusie.

Uitkomsten en oorzaken

De eerste kwantitatieve studie is van Okpych, Feng, Park, Torres-García en Courtney (2018). Zij richtten zich op sociale steun bij uit huis geplaatste jongvolwassenen in de Verenigde Staten, die doorgaans vanaf het moment waarop ze meerderjarig zijn uit zorg gaan en zelfstandig een leven moeten opbouwen. Met sociale steun wordt de hulp en steun door anderen bedoeld, zoals emotionele steun, praktische hulp en het krijgen van informatie en advies. Sociale steun wordt gezien als een protectieve factor die veerkracht kan vergroten, negatieve levensgebeurtenissen kan voorkomen of de impact ervan kan verminderen. Sociale steun wordt daarom ook van belang geacht gedurende de transitie naar de volwassenheid.

Uit huis geplaatste jongeren vormen op het gebied van sociale steun een kwetsbare groep, omdat hun relaties met belangrijke steunfiguren vaak beschadigd zijn door problematische opvoedsituaties en wisselingen van woonomgeving. Op het moment dat deze jongeren de zorg verlaten, hebben zij doorgaans weinig sociale steunfiguren of vinden ze het moeilijk om de hulp van steunfiguren in te zetten. Tegelijkertijd is ook voor deze groep aangetoond dat een steunend netwerk van familie, pleegouders, mentoren, hulpverleners en vrienden hun emotionele en praktische steun kan bieden wanneer ze op eigen benen moeten gaan

staan. Om voor uit huis geplaatste jongeren de transitie naar de volwassenheid te bevorderen is in 2008 in de Verenigde Staten de *Fostering Connections to Success and Increasing Adoptions Act* (FCA) ingevoerd, waardoor staten de maximumleeftijd voor zorg voor uit huis geplaatste kinderen kunnen verhogen tot 21 jaar. Dit gaf Okpych en collega's de mogelijkheid om het verschil in sociale steun tussen jongvolwassenen die langer in zorg blijven en jongvolwassenen die op hun 18de de zorg verlaten te onderzoeken.

Zij voerden dit onderzoek uit met gegevens van 611 uit huis geplaatste jongvolwassenen uit California, die rond hun 17de en rond hun 19de geïnterviewd waren. Op hun 19de maakte drie kwart van deze jongvolwassenen nog gebruik van zorg. Een derde van hen ontving pleegzorg, een derde woonde onder supervisie op zichzelf en de rest woonde in een andere setting, meestal met intensievere begeleiding/zorg. Iets minder dan de helft van alle deelnemers gaf aan onvoldoende advies, emotionele en praktische steun te ervaren op 19-jarige leeftijd. Dit was een grotere groep dan op 17-jarige leeftijd. Als meest voorkomende steunfiguren werden familieleden en vrienden genoemd (beide door 70 procent van de deelnemers), en daarna hulpverleners (door 30%). Deelnemers die nog zorg ontvingen gaven vaker dan zorgverlaters aan voldoende steunfiguren te hebben om advies en praktische hulp aan te vragen. Ook noemden zij veel vaker een professional als steunfiguur. Wat betreft emotionele steun en de beschikbaarheid van steunende familieleden en vrienden was er geen verschil tussen de twee groepen. De auteurs concluderen dat er nog veel te verbeteren valt, aangezien een aanzienlijk deel van deze groep jongvolwassenen onvoldoende steun ervaart, maar ook dat langdurigere zorg ervoor zorgt dat deze kwetsbare groep jongvolwassenen zich meer gesteund voelt, in het bijzonder op het gebied van steun door professionals.

In de tweede kwantitatieve studie onderzochten Averdijk, Ribeaud en Eisner de uitkomsten van uithuisplaatsing bij Zwitserse 17-jarigen. Zij voerden deze studie uit om meer zicht te krijgen op de oorzaken van negatieve uitkomsten bij uit huis geplaatste jongeren. Deze negatieve uitkomsten kunnen het gevolg zijn van de scheiding van het gezin van origine, of van kenmerken van de nieuwe woonomgeving, maar kunnen ook voortkomen uit problemen die al voor de uithuisplaatsing speelden. Ook kan het zijn dat uithuisplaatsing juist leidt tot minder negatieve uitkomsten, omdat een kind uit een schadelijke opvoedsituatie wordt gehaald.

Voor hun onderzoek gebruikten Averdijk en collega's gegevens van ruim duizend jongeren die deelnamen aan een longitudinaal bevolkingsonderzoek naar de sociale ontwikkeling van kindertijd tot volwassenheid. In de periode van hun 11de tot 17de levensjaar, werden 47 jongeren uit de onderzoeksgroep uit huis geplaatst. In vergelijking met niet uit huis geplaatste jongeren, kwamen zij vaker uit een gezin met een lagere sociaal-economische status, financiële problemen en waarin ouders lager opgeleid waren. Ook kwamen ze vaker uit eenoudergezinnen of uit gezinnen waarin sprake was van criminaliteit. Bij de jongeren zelf was er voorafgaand aan de uithuisplaatsing meer gedragsproblematiek dan bij jongeren die gedurende het onderzoek niet uit huis geplaatst werden. Wanneer gekeken werd naar de uitkomsten op 17-jarige leeftijd, bleek dat er bij uit huis geplaatste jongeren meer sprake was van delinquent gedrag, agressie, politie contacten, middelengebruik, en zelfmoordgedachten, en dat ze een lager opleidingsniveau hadden dan niet uit huis geplaatste jongeren. Averdijk en collega's maakten vervolgens middels *propensity score matching* twee groepen die vergelijkbaar waren wat betreft achtergrond en gedrag op jonge leeftijd, de groep uit huis geplaatste jongeren en een groep jongeren met dezelfde kenmerken die niet uit huis geplaatst waren. Wanneer de ont-

wikkelingspaden van deze twee groepen met elkaar vergeleken werden, bleek dat er geen verschillen meer waren tussen de uit huis geplaatste jongeren en de niet uit huis geplaatste jongeren. Dit indiceert dat de negatieve uitkomsten bij uit huis geplaatste jongeren veroorzaakt werden door problemen die al voor de uithuisplaatsing speelden, zoals een schadelijke opvoedomgeving of problematisch gedrag, en niet door de uithuisplaatsing zelf.

Averdijk en collega's benadrukken dat er bij uit huis geplaatste jongeren zowel voor als na de uithuisplaatsing veel problemen waren, wat aangeeft dat de zorgbehoefte in deze groep jongeren groot is. Hoewel de uithuisplaatsing zelf niet leek te leiden tot een verslechtering van de situatie, in ieder geval niet op de termijn die gehanteerd werd in deze studie, trad er ook geen verbetering op ten opzichte van jongeren met gelijke achtergrondkenmerken die niet uit huis geplaatst werden. Dit suggereert volgens de auteurs dat er nog winst te behalen valt in de uitvoering van uithuisplaatsingen.

De derde kwantitatieve studie is gericht op de lange termijn uitkomsten van uithuisplaatsing en is uitgevoerd in Nederland door de editors zelf. Zij onderzochten daarbij aan welke factoren de lange termijn negatieve uitkomsten van uithuisplaatsing toegeschreven kunnen worden, waarbij zij onderscheid maakten tussen individuele factoren, achtergrondkenmerken en crimineel gedrag in de volwassenheid.

Voor deze studie gebruikten Verbruggen, van der Geest en Bijleveld gegevens van 270 jongens en 270 meisjes met ernstig probleemgedrag die tussen 1980 en 1999 op civielrechtelijke (94%) of strafrechtelijke (6%) titel geplaatst waren in een behandelinstelling. Gemiddeld 17,5 jaar na het verlaten van de instelling werden de deelnemers gecontacteerd, wat resulteerde in interviews met 251 deelnemers die inmiddels halverwege de dertig waren. Gegevens over de achtergrond van deze jongeren waren eerder verzameld uit behandeldossiers. Hier-

uit bleek dat bij tweederde van de groep sprake was van minimaal één probleem in het gezin van origine, zoals alcohol- of drugsmisbruik, psychopathologie bij de ouder, criminaliteit en werkeloosheid. Bijna 85% had daarnaast ervaring met minimaal één vorm van kindermishandeling, dus verwaarlozing, fysieke mishandeling of seksueel misbruik. Ongeveer tweederde van de toenmalige jongeren had een diagnose, zoals depressie, gedragsstoornis of ADHD. Het overgrote merendeel (90%) rondde geen opleiding af. Verder was tweederde van de groep voor het 18de jaar veroordeeld voor een delict.

Ten tijde van de interviews woonden de meeste (86%) respondenten zelfstandig, had bijna de helft van hen een baan en tweederde een stabiele relatie. Het grootste deel van hen had kinderen en ook regelmatig contact met hun kinderen. Een derde van de deelnemers had in het jaar voorafgaand aan het interview contact gehad met de geestelijke gezondheidszorg en de helft met een andere gezondheidszorg professional. Veelvogende geestelijke gezondheidsproblemen waren alcohol- en drugsproblematiek (respectievelijk 33 en 30%), depressie (25%), borderline persoonlijkheidsstoornis (13%), schizofrenie (6%), en posttraumatische stressstoornis (5%). Verbruggen en collega's onderzochten vervolgens in hoeverre negatieve uitkomsten op het gebied van wonen, werk, intieme relaties, en contact met kinderen samenhangen met individuele factoren, achtergrondkenmerken en crimineel gedrag in de volwassenheid. Hieruit kwam naar voren dat vooral persistent crimineel gedrag in de volwassenheid samenhangt met negatieve uitkomsten op het gebied van wonen, werken, contact met kinderen, behoefte aan geestelijke gezondheidszorg en drugsproblematiek. Kenmerken zoals problemen in het gezin van origine, een verleden van kindermishandeling, vroegere psychopathologie en duur van het verblijf in de instelling bleken nauwelijks gerelateerd aan negatieve uitkomsten.

Verbruggen en collega's concluderen dat geïstitutionaliseerde jongeren kwetsbaar zijn voor negatieve lange termijn uitkomsten, en dat binnen deze kwetsbare groep de subgroep die persistent betrokken is bij criminaliteit de meest negatieve uitkomsten heeft. De auteurs interpreteren deze bevindingen vanuit een levensloop perspectief, waarin gebeurtenissen op een bepaald moment de kans op positieve of negatieve gebeurtenissen in de toekomst beïnvloeden. Vroeg probleemgedrag en institutionalisering kan op die manier leiden tot problemen in het ontwikkelen van een conventionele levensstijl, wat op haar beurt kan leiden tot betrokkenheid bij criminaliteit. Hoewel de auteurs benadrukken dat uit hun studie niet kan worden opgemaakt hoe problemen in de kindertijd, criminaliteit en de andere negatieve uitkomsten zich in relatie tot elkaar ontwikkeld hebben, blijkt uit de bevindingen wel dat het voorkomen van crimineel gedrag door het inzetten van adequate nazorg belangrijk is, om zo de kans op een succesvolle transitie naar de volwassenheid te bevorderen.

Ervaringen

Het eerste kwalitatieve artikel van het *Special Issue* van Verbruggen, van der Geest en Bijleveld (2018) is geschreven door Luyten, Nuytiens, Christiaens en Dumortier en beschrijft een studie waarvoor 38 mannelijke en vrouwelijke 'out-of-home care-leavers' in België, variërend in leeftijd van 21 tot 66 jaar, geïnterviewd zijn over hun ervaringen in de zorg, en over hoe die ervaringen hun latere levens beïnvloed hebben. De studie richtte zich hiermee op de *subjectieve* ervaringen van uit huis geplaatste zorgverlaters (naast de objectieve uitkomstmaten waarop veel kwantitatieve studies zich richten). Luyten en collega's (2018) hanteren de term 'instant adulthood' van Dima en Skehill (2011) om aan te geven dat zorgverlaters heel abrupt het volwassen stadium ingaan, en zich heel snel moeten aanpassen aan de nieuwe context en hun nieuwe rol als volwassene. Dit zou een verklaring zijn voor de

problemen die zij ondervinden. De onderzoekers waren echter ook benieuwd naar 1) hoe zorgverlaters zelf hun tijd binnen de jeugdzorg hebben ervaren, 2) hoe zij dachten over de invloed hiervan op hun verdere leven, en 3) of hun ideeën over de jeugdzorg ervaringen en de invloed ervan waren veranderd in de loop van de tijd. Het doel van de studie was niet om 'de werkelijkheid' of 'de waarheid' te onderzoeken, maar om juist te bestuderen hoe de mensen die werkelijkheid zelf hebben ervaren en geconstrueerd hebben. Oftewel, het ging om de *subjectieve* ervaringen van de zorgverlaters.

Alle participanten (voornamelijk tussen de 21 en 40 jaar oud; geboren tussen 1949 en 1994) bleken in de zorg terecht te zijn gekomen vanwege een maatregel van de Belgische kinderbescherming, vanwege bijvoorbeeld problemen thuis, misbruik, verwaarlozing, verslavingsproblematiek van de ouders, psychiatrische problemen van de ouders of vechtscheidingen. Een aantal participanten beschreef in de reacties op de interviewvragen (ook) eigen delinquent gedrag als reden voor de plaatsing (vaak echter ook voortkomend uit problemen thuis). De vertellingen van de meeste respondenten indiceerden verder dat het verblijf in de residentiële zorg hun zelf-perceptie had veranderd of er in ieder geval voor had gezorgd dat ze waren gaan nadenken over de vraag 'Wie ben ik?'. Sommige participanten spraken over zichzelf als onderdeel van een groep, met de daarbij behorende gevoelens van onderdanigheid en verlies van jezelf. Zij hadden vaak het gevoel dat ze niet zichzelf konden zijn, en ervoeren weinig persoonlijke aandacht en steun, voelden zich een nummer, een 'nobody', of een robot. Ook werd door de uithuisgeplaatste zorgverlaters beschreven dat ze tijdens hun periode in de zorg leerden om een masker op te zetten en zich voor te doen als iemand anders. Een gevoel van onderdrukking en een gebrek aan keuzevrijheid en waardigheid werden ook benoemd. Ter illustratie werd verteld over de eindeloze checklists waarmee de jongeren werden beoordeeld

op verschillende aspecten zoals hygiëne, op tijd opstaan, naar school gaan en algemene houding. Dit soort 'checklists' gaf de uithuisgeplaatste zorgverlater het gevoel dat hij/zij een product was dat een controle kreeg. De zorgverlaters beschreven ook dat ze het gevoel hadden dat ze niet hun eigen pad in het leven konden kiezen en dat ze extreem gehoorzaam moesten zijn.

Er waren tevens respondenten die over zichzelf spraken in termen van 'problemen'. Zij beschreven zichzelf als een kind dat problemen veroorzaakte (vaak al voor de jeugdzorg bemoeienis), vaak gepaard met een problematische thuissituatie. Deze respondenten gaven aan dat de nadruk altijd op hun negatieve gedrag lag, zonder dat er gekeken werd naar de achterliggende problemen die het gedrag veroorzaakten. Volgens hen was het delinquente gedrag dat ze als jongeren vertoonden slechts een manier om te compenseren voor de onzekerheden en negatieve gevoelens over henzelf en hun omgeving. De plaatsing in een instelling werd ervaren als een bevestiging van hun problematische 'zelf', waardoor ze deze perceptie internaliseerden (oftewel: zij gingen het idee dat zij 'slecht' waren zelf geloven).

Meerdere respondenten verzetten zich echter ook als reactie op de – in hun ogen – onrechtvaardige praktijken en op het gevoel dat ze niet gehoord werden. Eén van de verborgen vormen van verzet was 'faking', oftewel, het haast stoïcijnse opvolgen van de regels om maar zo snel mogelijk aan de situatie te kunnen ontsnappen. De jongeren deden gewoon wat ze moesten, omdat ze zo snel mogelijk de instelling weer wilden verlaten. Dit gedrag moet volgens Luyten en collega's niet (alleen) gezien worden als conformiteit of aanpassing, maar ook als een vorm van veerkracht in een institutionele setting waarin er niet veel andere opties zijn. Het is zo gezien een vorm van 'agency'. Sommige jongeren voelden echter ook dat ze 'hun eigen ik' verloren wanneer ze zo met de situatie probeerden om te gaan en weer anderen boden weerstand

door internaliserend gedrag te laten zien (zelfmoordpogingen of heel introvert gedrag). Ook liepen respondenten weg; één van de respondenten benadrukte dat weglooptgedrag volgens hem of haar altijd een reden had, dat het letterlijk en figuurlijk een 'ontsnapping' was, soms vanwege de beslissingen die opgelegd werden zonder dat de jongeren zelf daarin gehoord werden. Dit gevoel van een gebrek aan inspraak of invloed op belangrijke beslissingen over de levens van de jongeren kon resulteren in frustratie en boosheid, dat zich vervolgens kon uiten in agressiviteit naar materialen, andere mensen of naar zichzelf.

Luyten en collega's (2018) concluderen dat het erop lijkt dat een verblijf in de 'out-of-home care' in eerste instantie bijdraagt aan een verlies van eigenheid, de 'zelf'. Het lijkt bij te dragen aan een gevoel slechts 'een nummertje' te zijn binnen een groep van geïnstitutionaliseerde jongeren, waarbij de focus lag op problematisch gedrag. Dit geheel aan ervaringen (gevoelens van anonimiteit en focus op problemen) werd 'identificatie met een zorg-identiteit' genoemd (Dima & Skehill, 2011). En het is opvallend dat deze zogenaamde 'zorg-identiteit' naar voren komt bij mensen van verschillende leeftijdsgroepen, op verschillende plaatsen en in verschillende tijdsperiodes. Hierdoor lijkt het er volgens Luyten en collega's (2018) op dat belangrijke historische pedagogische veranderingen in de praktijk van de jeugdhulp niet hebben geleid tot opvallende veranderingen in deze zorg-identiteit (die refereert aan gevoelens van anonimiteit en focus op problemen). Zoals de auteurs ook aangeven lijken sommige ervaringen hand in hand te gaan met het systeem van de out-of-home zorg en de vrijheidsbeperking die daarmee gepaard gaat.

De resultaten van het onderzoek toonden ook aan dat het verblijf in de jeugdzorg instelling(en) duidelijke gevoelens van stigmatisering had opgeroepen bij de jongeren (de maatschappij zou kinderen in de zorg veelal zien als criminelen of als 'slechte kinderen' en had minder oog voor de ach-

terliggende oorzaken in de gezinnen waar zij vandaan kwamen). Deze ervaringen van stigmatisering hadden een negatieve invloed op het zelfbeeld, maar dit leek ook wel weer af te nemen gedurende de latere jaren (als de zorgverlaters andere rollen aannamen zoals de rol van vader, jeugdzorgwerker etc.). En ook de eerder beschreven zorg-identiteit bleek een minder prominente rol te spelen in de latere jaren van de levens van de zorgverlaters. Voor het ontwikkelen van een gezond volwassen zelfbeeld wordt het van cruciaal belang geacht dat traumatische gebeurtenissen worden verwerkt. Zogenaamde 'turning points' zoals het ouderschap en bijvoorbeeld een baan in de sociale zorg kunnen ervoor zorgen dat de zorgverlaters een nieuwe weg inslaan. Echter, het is wel van belang dat mensen ook klaar zijn voor verandering, en dat veranderingen niet opgelegd worden. Oftewel, de intrinsieke motivatie voor het inslaan van een dergelijke nieuwe weg is een belangrijke factor.

Samengevat, de resultaten laten volgens Luyten en collega's (2018) zien dat wanneer volwassenen niet de traditionele pijlers van succes bereiken dit ervoor kan zorgen dat ze reflecteren op hun zelfbeeld en dit aanpassen binnen een alternatief 'narratief'. De bevinding dat de zelf-reconstructie van zorgverlaters een lange-termijn proces is heeft implicaties voor beleid en praktijk en voor toekomstig onderzoek. De onderzoekers beaamen hierbij wel dat de groep respondenten die in de studie zijn betrokken een selectieve groep vormden (zowel de zorgverlaters met wie het later zeer goed, als de zorgverlaters met wie het later zeer slecht is vergaan zijn moeilijker te bereiken voor onderzoek) en dat de resultaten hierdoor beïnvloed kunnen zijn. Desalniettemin zijn de resultaten relevant, omdat ze in de eerste plaats het negatieve beeld dat in de literatuur over volwassen uitkomsten van zorgverlaters kunnen aanvullen. En in de tweede plaats kunnen de resultaten van de studie dus ook interessant zijn voor de nazorg die geboden wordt of zou moeten wor-

den geboden aan zorgverlaters. Zo zouden de resultaten van Luyten en collega's (2018) erop duiden dat zorgverleners een positieve zelf-perceptie bij zorgverlaters moeten aanmoedigen. De resultaten indiceren dat het van belang is dat hulpverleners zich niet alleen maar richten op het verminderen van problematisch gedrag, maar ook hoopvol zijn en talenten, krachten, competenties en veerkracht van jonge mensen herkennen en stimuleren om zo de ontwikkeling van een negatieve zelf-perceptie tegen te gaan. Dit is met name van belang wanneer de eigenwaarde van een jongere als gevolg van meerdere negatieve ervaringen extra kwetsbaar is geworden.

De tweede kwalitatieve studie van het *Special Issue*, uitgevoerd door Cox en collega's, betreft een deelstudie van een breder levensloopanalyse-onderzoek naar 400 kinderen (later volwassenen) die tussen 1860 en 1920 in aanraking waren gekomen met het vroege civiele en strafrechtelijke jeugdzorg systeem in het Noordwesten van Engeland. Het artikel in het *Special Issue* richt zich op een deelstudie van 171 kinderen (binnen die grotere steekproef van kinderen) die naar de *Stockport Industrial School (SIS)* waren gestuurd. Dit was een residentieel opleidingsinstituut waar tevens zorg werd geboden aan kwetsbare kinderen die het risico liepen om het criminele pad op te gaan. Dit soort scholen vormde slechts één van vele verschillende vormen van zorginstellingen die er bestonden. Voor details verwijzen wij naar het artikel zelf, maar tot *Industrial Schools* werden in ieder geval kinderen van onder de 14 jaar toegelaten die schuldig waren bevonden aan het plegen van een delict of die bescherming nodig hadden.

De steekproef bestond uit 151 jongens en 20 meisjes, en deze verhouding komt overeen met de sekseverhouding binnen de toelatings tot alle soortgelijke scholen in die periode en binnen alle rechtszaken in die tijd waarbij minderjarigen betrokken waren en waarbij geslacht was vastgelegd (Cox, 2003). SIS onderscheidde zich van

andere industriële scholen, omdat het één van de weinige industriële scholen was die zowel jongens als meisjes toeliet (alhoewel zij in aparte vleugels ondergebracht werden, en met andere lesinhouden). Verder kan gezegd worden dat de meeste van de kinderen op de SIS uit de buurt kwamen, voornamelijk uit blanke 'working-class' Protestantse gezinnen. De kinderen werden meestal naar SIS gestuurd tot ze 16 jaar oud waren (ongeacht de reden of de leeftijd van aanmelding) en vanaf 14 jaar konden ze al 'op voorwaarden' het instituut verlaten en gaan werken bij een lokale werkgever. De medewerkers van SIS onderhielden dan wel via persoonlijke brieven en bezoeken regelmatig en langdurig contact met de jonge pupillen (vanuit een wederzijdse verstandhouding) en met hun werkgevers, zelfs nog lange tijd na het formele ontslag uit de zorg. De studie heeft getracht om de uitkomsten van de geboden zorg in de periode van de volwassenheid in kaart te brengen op individueel niveau, door persoonlijke levenslopen samen te stellen met daarin details zoals adressen, werk, gezinssamenstelling, huwelijkse staat, ouderlijke staat en militaire dienst, en overtredingen, veroordelingen en andere aanrakingen met de politie en autoriteiten, aangevuld met persoonlijke materialen vanuit andere bronnen. Deze informatie is verkregen door een systematische zoektocht door de beschikbare gedigitaliseerde institutionele archieven.

Een opmerkelijk resultaat van deze studie is dat de overgrote meerderheid (89%) van de kinderen die naar SIS waren gestuurd niet recidiveerde na ontslag, 10% deed dit wel en slechts één persoon pleegde daarbij meer dan 5 delicten. Cox en collega's (2018) stellen zich dan ook de vraag hoe het komt dat bijna alle kinderen in de steekproef die in hun vroege kindertijd toch behoorlijke risico's hadden ondervonden geen '*life course persistent offenders*' werden. Hierbij moet overigens wel opgemerkt worden dat van de kinderen die werden toegelaten tot de SIS, slechts 25% een delict had gepleegd en dat het bij die 25% ging om kleine delic-

ten. De overige 75% van de kinderen was naar de school gestuurd vanwege spijbelen, deviant gedrag, inadequate opvoeding, en omgang met slechte personen. Ook tonen de onderzoekers zich er van bewust dat de meer negatieve uitkomsten wellicht minder makkelijk gemeten konden worden of wellicht helemaal niet gedocumenteerd of uitgesproken waren (bijvoorbeeld persoonlijk trauma als gevolg van het als kind voor lange tijd gescheiden worden van je gezin). Het blijft echter wel opmerkelijk dat de meeste kinderen die naar SIS gestuurd waren daar in het algemeen geen 'cumulatief nadeel' van leken te hebben ervaren. Volgens Cox en collega's (2018) 'werkte' SIS vanwege vier mechanismen die verwijzen naar een bepaalde sociale en economische context. In de eerste plaats ging de zorg die werd geboden vanuit het instituut bij het verlaten van het instituut direct over in werk (onder toezicht) binnen de lokale markt. In de tweede plaats omvatte het toezicht een belangrijke affectieve dimensie. Zoals reeds benoemd werkte SIS (zoals overigens veel vergelijkbare instituten in die tijd) met een nazorg systeem waarin medewerkers persoonlijk contact onderhielden met de jongeren, nadat zij het instituut verlieten. In veel gevallen bleef dit contact tientallen jaren in stand, waarbij beide partijen regelmatig brieven naar elkaar stuurden, soms zelfs vanuit andere continenten. De onderzoekers zijn van mening dat deze aanhoudende relaties waarschijnlijk hebben bijgedragen aan de positieve uitkomsten van de geboden zorg. In de derde plaats was het zo dat de jongeren die SIS verlieten in staat waren om betaalbare huurhuizen te vinden, relatief dichtbij hun werk en vaak binnen, of vlakbij, de voor hen bekende gemeenschap. De gemeenschappen waren vaak arm en met weinig middelen, en de huurhuizen waren zeer sober en overvol, maar ze boden de jongeren een netwerk dat hen steun kon bieden, zowel op sociaal-economisch vlak, als op affectief-relacioneel gebied. Dit gaf de jongeren ook een gevoel dat ze 'erbij hoorden' in plaats van een gevoel verstoten te

worden (inclusie in plaats van exclusie). Een vierde en laatste mechanisme dat volgens Cox en collega's (2018) het ogenschijnlijke 'succes' van SIS kan verklaren is dat de kinderen voor een langere periode (meerdere jaren) naar het instituut werden gestuurd, waardoor ze ook langere tijd van hun (problematiese) gezinnen werden gescheiden.

Conclusie

Op basis van bovenstaande studies concluderen de editors Verbruggen, Van der Geest en Bijleveld (2018) allereerst dat uit huis geplaatste jongeren ook na het verlaten van de zorg met aanzienlijke uitdagingen geconfronteerd worden, zowel in objectieve domeinen zoals wonen, opleiding en werk als in subjectieve domeinen zoals de identiteitsvorming. Een tweede conclusie is de noodzaak voor nazorg en steun voor uit huis geplaatste jongeren die de zorg verlaten op het moment dat zij de transitie naar de volwassenheid maken.

Zoals Cox en collega's (2018) ook aangeven leiden de besproken resultaten daarnaast tot vragen die raken aan grote vragen die op dit moment leven binnen het domein van de institutionele jeugdzorg, namelijk: of institutionele zorg beschermende of schadelijke effecten heeft en of het bijdraagt aan de 'cumulative disadvantage' (opeengestapeld nadeel) of dit juist vermindert. Experts zijn verdeeld met aan de ene kant mensen die stellen dat 'goede zorg' veerkracht stimuleert en op die manier ervoor zorgt dat de negatieve vroege ervaringen die kinderen hebben hun kansen zo min mogelijk in de weg staan. Aan de andere kant staan mensen die stellen dat zelfs 'goede zorg' toekomstige levenskansen lijkt te beschadigen. Verder onderzoek op dit gebied is nodig om meer zicht te krijgen op de impact van verschillende vormen van uithuisplaatsing (institutionele zorg, pleegzorg) op ontwikkelingsuitkomsten voor deze kinderen, die ook al voorafgaand aan uithuisplaatsing kwetsbaar zijn voor negatieve uitkomsten door een problematische opgroeisituatie. In dergelijk onderzoek achten we het van

belang dat naast verschillende soorten uithuisplaatsing ook systeemkenmerken worden meegenomen als moderator, aangezien kenmerken zoals de leeftijd van het kind ten tijde van de uithuisplaatsing of specifieke problematiek bij het kind of in de opvoedsituatie de impact van de plaatsing zouden kunnen beïnvloeden.

Wat betreft het inrichten van de zorg is het daarnaast belangrijk om in de eerste plaats na te gaan hoe de jongeren de zorg zelf ervaren en hoe de zorg volgens hen verbeterd zou kunnen worden. Hierbij kan gedacht worden aan jongeren panels, maar bijvoorbeeld ook aan onderzoek van Strijbosch (2018) over de huidige residentiële zorg aan kinderen, hoe deze zorg door hen ervaren wordt en hoe deze versterkt kan worden met behulp van hun input. In de tweede plaats is het van belang om na te denken over eventuele alternatieven voor uithuisplaatsing en onderzoek te doen naar de werkzaamheid hiervan. Bij alternatieven voor uithuisplaatsing kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de inzet van familienetwerkberaden, waarmee gestreefd wordt het gezin en het netwerk rondom een gezin meer te betrekken bij de aanpak van een problematische opvoed- of opgroei-situatie, om dreigende uithuisplaatsingen waar mogelijk af te wenden. Ook de inzet van een JIM (Jouw Ingebrachte Mentor), een familielid, vriend of bekende van een jongere die optreedt als zijn vertrouwenspersoon en ambassadeur, wordt door steeds meer instellingen gehanteerd om uithuisplaatsing te helpen voorkomen. Onderzoek naar deze werkwijzen wordt op dit moment uitgevoerd (e.g. Van Dam, 2018; Dijkstra e.a., 2018) om meer zicht te krijgen op de werkzaamheid en op kenmerken die de werkzaamheid beïnvloeden. In de toekomst zal meer van dit soort onderzoek naar de gevolgen van diverse vormen van zorg voor deze groep van meest kwetsbare kinderen nodig zijn en we hopen dat de ervaringen en mening van de jongeren zelf daarbij niet vergeten worden, maar 'geïncludeerd' worden.

I. Wissink & H. Creemers

Referenties

- Averdijk, M., Ribeaud, D., Eisner, M. (2018). The long-term effects of out-of-home placement in late adolescence: A propensity score matching analysis among Swiss youths. *Longitudinal and Life Course Studies*, 9, 30-57.
- Cox, P. (2003). *Gender, justice and welfare: Bad girls in Britain, 1900–1950*. Basingstoke: Palgrave.
- Cox, P., Shore, H., Alker, Z., & Godfre, B. (2018). Tracking the Gendered Life Courses of Care Leavers in 19th-Century Britain. *Longitudinal and Life Course Studies*, 9, 115-128.
- Dam, L. van (2018). *Who and what works in natural mentoring? A relational approach to improve the effectiveness of youth care* (diss. UvA). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Dijkstra, S., Creemers, H.E., van Steensel, F.J.A., Dekovic, M., Stams, G.J.J.M., & Asscher, J.J. (2018). Cost-effectiveness of Family Group Conferencing in child welfare: a controlled study. *BMC Public Health*, 848.
- Dima, G. & Skehill, C. (2011). Making sense of leaving care: The contribution of Bridges model of transition to understanding the psycho-social process. *Children and Youth Services Review*, 33, 2532–2539 (teraadplegen via: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2011.08.016>).
- Knotter, M.H. (2018). *The whole is more: A contextual perspective on attitudes and reactions of staff towards aggressive behaviour of clients with ID in residential institutions* (diss. UvA). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Luyten, I., Nuytiens, A., Christiaens, J., & Dumortier, E. (2018). Voicing young and older adult care-leavers in Belgium: How the experience of being in care shapes narratives of the self. *Longitudinal and Life Course Studies*, 9, 80-100.
- Mendes, P., & Snow, P. (Eds.) (2016). *Young people transitioning from out-*

- of-home care: International research, policy and practice.* London: Palgrave Macmillan. (te raadplegen via <https://doi.org/10.1057/978-1-137-55639-4>)
- Okpych, N.J., Feng, H., Park, K., Torres-García, A., & Courtney, M. (2018). Living situations and social support in the era of extended foster care: a view from the U.S. *Longitudinal and Life Course Studies*, 9, 6-29.
  - Strijbosch, E. (2018). *Group work in progress: Exploring ways to build a positive group climate in residential care for 4-15 year old children* (diss. UvA). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
  - Verbruggen, J., van der Geest, V., & Bijleveld (2018). Guest editorial: Outcomes of children in out-of-home care. *Longitudinal and Life Course Studies*, 9, 1-5.
  - Verbruggen, J., van der Geest, V., & Bijleveld (2018). Adult outcomes of youths who have spent time in a judicial treatment institution in the Netherlands. *Longitudinal and Life Course Studies*, 9, 58-79.